SELÇUKTÜRKİYAT
Nisan / April 2022; (54): 429-4
e-ISSN 2458-9071

TÜRKMENCENİN SESLERİ VE YAZIMI ÜZERİNE

Azmun, Yusuf (2021). Türkmencenin Sesleri ve Yazımı Üzerine. İstanbul: Kutlu Yayınevi, ISBN: 978-625-7665-66-7, 205 s.

Sebahat ARMAĞAN *

Türkmen sözcüğünün "*Dîvânu Lugâti't-Türk*"'te Oğuz sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığı bilinmektedir. Sözcüğün anlamı ile ilgili olarak *Türk-mânend 'Türk'e benzer', büyük Türk, öz Türk, iman etmiş Türk* gibi farklı görüşler bulunmaktadır.

Türkmen Türkçesi, Oğuz Grubu Türk lehçelerinin Doğu kolunda yer almaktadır. Türkmen Türkçesi, lehçeye özgü ses bilgisi özelliklerinin bulunması, arkaik unsurları barındırması ve Doğu Türkçesinden etkilenmiş olması ile Türkoloji çalışmalarında yerini almıştır. Kaşgarlı Mahmud ile başlayan ağız, şive ve lehçe çalışmaları, XX. yüzyılda hız kazanmıştır. Samoyloviç ve A.P. Potseluevkiy ile başlayan Türkmen Türkçesi çalışmaları ise günümüze kadar devam etmiştir. Akademik çalışmalar ve ders kitabı niteliğinde olan bu çalışmaların bir kısmı yerli, bir kısmı yabancı kaynaklıdır.

1939 yılında Gumbedikâvus'ta (Horasan bölgesinde) dünyaya gelen ve İran Türkmenlerinden olan Yusuf Azmun, 23 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleşen 8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda "Türk Diline Üstün Hizmet Ödülü"ne layık görülmüştür. Yusuf Azmun'un her ne kadar Türkmen Türkçesi ve Mahtumkulu hakkında çeşitli çalışmaları olsa da "Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması" kitabını yayımladıktan sonra, yazarın adından daha fazla söz edilmeye başlanmıştır. Kitap tanıtımı olarak Yusuf Azmun'a ait bir çalışmanın seçilmesinde bunun da etkisi vardır.

Kutlu Yayınevi tarafından 2021 yılında ilk baskısı yapılan "Türkmencenin Sesleri ve Yazımı Üzerine" adlı eser; Yusuf Azmun tarafından kaleme alınmıştır. Yusuf Azmun'un Türkmen Türkçesi üzerine pek çok akademik çalışması vardır. Bunlar; ağız, ses bilgisi ve söz dizimi alanlarında hazırlanan çalışmalardır:

* Dr. Öğr. Üyesi, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. ORCID: 0000-0001-2345-6789. sebahat.armagan@gop.edu.tr*

Azmun, Y. (1978). İran Türkmencesi bir Yomut ağzı. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi)* Volume2, Center for Middle East Studies of Harvard University, 1-46.

Azmun, Y. (1983). *Ana çizgileriyle Türkmence dilbilgisi, I C.* (Ses Bilgisi). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Azmun, Y. (1990). Türkmence asli ve dolaylı uzun ünlüler. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi)* Volume 14, Center For Middle East Studies of Harvard University, 75-94.

Ahmet Bican Ercilasun, Kutlu Yayınevi'nin sitesinde, *"Azmun'un kitabını okuduğum zaman o güne kadar bilmediğim birçok sırrı öğrendim… Bir Türkmensahra Türkmen'i olan sınıf arkadaşım Yusuf Azmun bence ilmî hayatının en önemli eserini ortaya koymuştur."* sözleri ile eseri değerlendirmiştir.

Türkmen bilim adamı Ağacan Geldiyeviç Babayev'e ithaf edilen eserin ilk sayfasında Mahtumkulu'nun şu dörtlüğü verilmiştir:

"Magtımgulı, sözle herne bileniŋ
Özüŋe kemlik bil aytaman öleniŋ,
Taraşlap şaglatgıl köŋle geleniŋ,
Senden soŋkulara yadıgär bolar!" (s. 3).

Eser; "Sunuş", "Önsöz", "Giriş", "Türkmen Alfabesi", "Kısaltmalar", "Transkripsiyon İşaretleri"" bölümleri dışında "Türkmen Alfabesinde Harflerin Ses Değerleri ve Bunlarla İlgili Bazı Önemli Ses Değişmeleri", "Türkmen Ünlüleri Hakkında Önemli Bilgiler ve Sözcüklerde Aslî ve Dolaylı Ünlüler", "Aslî Uzunluklar", "Metinler", "Türkiye Türkçesine Aktarımı", "Türkmencenin Yazım Kuralları", "Birleşik Sözcüklerin Yazımı", "Eklerin Yazımı", "Büyük Harflerin Yazımı" ana bölümlerinden oluşmaktadır.

Yusuf Azmun, eserin "Giriş" bölümünde; Türkmenler, Türkmen boyları, Türkmen Türkçesinin özellikleri, Türkmen Türkçesinin ağızları, Türkmen edebiyatı ve alfabe konusu hakkında kısa bilgiler vermiştir.

Eserin "Türkmen Alfabesinde Harflerin Ses Değerleri ve Bunlarla İlgili Bazı Önemli Ses Değişmeleri" adlı bölümünde; Türkmen Türkçesinin seslerinin tamamı, bu seslerin geçirdiği ses bilimsel değişimler ve sesler; telaffuz özellikleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Eserin "Türkmen Ünlüleri Hakkında Önemli Bilgiler ve Sözcüklerde Aslî ve Dolaylı Ünlüler" adlı bölümünde; Türkmen Türkçesinin ünlüleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde, Türkoloji'de güncelliğini koruyan uzun ünlüler konusu üzerine ayrıntılı bilgiler vardır. Ayrıca bu bölümde, *Yomut* ve *Teke* ağızlarından örnek sözcükler de karşılaştırılmıştır.

Eserin "Aslî Uzunluklar" adlı bölümü, iki alt başlığa ayrılmıştır: "Uzun Ünlülerin Bazı Ünsüzlere Etkisi" ve "Türkmencede Dolaylı Ünlü Uzunluğu" Bu bölümde; aslî uzunluklar, sesteş sözcüklerdeki uzunluklar, uzun ünlülerin ünsüzlere etkisi ve ikincil uzun ünlülerin ortaya çıkış nedenleri irdelenmiştir. Ayrıca, işaret zamirlerine eklenen

iyelik eklerinin önündeki ünlünün uzaması, uzun ünlülü ekler bu bölümde incelenmiştir. Arapça ve Farsça sözcüklerdeki ses değişimleri, Arapça sözcüklerin Türkmencede belli bir düzen içinde değişmesi, yabancı kökenli sözcüklerde /p/ sesinin /m/ sesine dönüşmesi, Türkmen edebî dilinde yaygın olarak kullanılan ve fonetik, morfolojik ve semantik değişikliğe uğrayan bazı yabancı sözcüklerin listesi, yanlış kullanılan sözcükler, ünsüz uyumsuzluğu ve benzeşme, Türkmence sözcüklerin telaffuzunda ses değişmeleri gibi konular; bu eseri diğer çalışmalardan ayıran hususlardır.

Eserin "Metinler" adlı bölümünde, seslerin yan yana geldiğinde meydan gelen değişim anlatıldıktan sonra, örnek metinlerin okunuşu ve Türkiye Türkçesine aktarımı açıklamalı bir şekilde verilmiştir. Metinlerin okunuşları, konuşma dilinde seslerin uğradığı değişim, koyu yazılarak gösterilmiştir. Bu da Türkmen Türkçesi çalışmalarında bu eseri diğerlerinden ayıran bir özelliktir.

Kitap, yazarın *"Türkmen Türkçesinin en karmaşık konusu"* (9) dediği yazım kılavuzu ile son bulmuştur. "Türkmencenin Yazım Kuralları", "Birleşik Sözcüklerin Yazımı", "Eklerin Yazımı", "Büyük Harflerin Yazımı" adlı bölümlerde yazım konusu işlenmiştir.

Türkmen Türkçesinin ses bilgisel özellikleri üzerinde ayrıntılı olarak durulan bu çalışma, Türkmen Türkçesinin anadili olan bir yazar tarafından Türkiye Türkçesi ile yazılmış olması bakımından önemlidir. Yusuf Azmun, eserin Önsöz'ünde *"Türkmencenin ses değişikliklerini duyabilmek için ya Türkmen olmak ya da uzun süre Türkmenistan arasında yaşamak gerekir. Bazen Türkmenceyi çok iyi konuşanlar bile bu dildeki ses değişmelerini duyamayabilirler. Benim anadilim Türkmence. Ailemde başka dil konuşulmazdı, ailem başka dil bilmezdi, ailemin diğer fertleri de Türkmenceyi çok iyi konuşurlardı."* (s. 9) demektedir. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran diğer bir husus, uzun ünlülerin ayrıntılı bir şekilde ele alınması ve örnek metinlerde okunuşta ortaya çıkan ses değişimlerinin verilmesidir. Ayrıca eserin sonunda verilen yazım kılavuzu, Türkmen Türkçesi üzerine çalışma yapanlara önemli bir rehber niteliğindedir.

"Türkmencenin Sesleri ve Yazımı Üzerine" adlı çalışma, Türkmen Türkçesi araştırmaları için hemen hemen her araştırmacının başvuracağı temel bir kaynak olma özelliği göstermekte olup eser, Türkmen Türkçesinin ses bilgisini anlamak için önemli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Erişim adresi: *https://kutluyayinevi.com/magaza/urun/turkmencenin-sesleri-ve-yazimi-uzerine-yusuf-azmun/*

Azmun, Y. (2021). *Türkmencenin sesleri ve yazımı üzerine*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.